

File ID 472345
Filename Noten

SOURCE (OR PART OF THE FOLLOWING SOURCE):

Type Dissertation
Title Gevaarlijke kinderen - kinderen in gevaar: De justitiële kindbescherming en de veranderende sociale positie van jongeren, 1960-1995
Author M.M. Komen
Faculty Faculty of Social and Behavioural Sciences
Year 1999
Pages 190
ISBN 9066652942

FULL BIBLIOGRAPHIC DETAILS:

<http://dare.uva.nl/record/422276>

Copyright

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use.

NOTEN

~

Noten hoofdstuk 1

- 1 Daarom gebruik ik in deze studie de oude term 'kinderbescherming' in plaats van de term jeugdbescherming, die het Ministerie van Justitie tegenwoordig gebruikt.
- 2 Daarom worden OTS-pupillen ook wel gezinsvoogdijpupillen genoemd. Kinderen van wie de ouders ontzet of ontheven zijn uit de ouderlijke macht of voogdij, worden begeleid door voogden en worden daarom voogdijpupillen genoemd. Naast de genoemde maatregelen bestaan er ook nog enkele voorlopige civielrechtelijke maatregelen, die de kinderrechtter (op advies van de Raad voor de Kinderbescherming) kan treffen bij crisissituaties. Deze kunnen op zeer korte termijn worden opgelegd, binnen een dag of twee dagen na de melding bij de Raad bijvoorbeeld.
- 3 Behalve wanneer de zaak te zwaar is, of indien een minderjarige samen met een meerderjarige een strafbaar feit heeft gepleegd en de zaak niet gesplitst kan worden. In die gevallen behandelt de meervoudige kamer van de rechtbank de zaak, en maakt de kinderrechtter deel uit van de meervoudige kamer die de zaak behandelt. Overtredingen door minderjarigen worden evenmin behandeld door de kinderrechtter; deze zaken vallen onder de competentie van de kantonrechtter.
- 4 Maatregelverzoeken kunnen ook worden ingediend door het Openbaar Ministerie, een van de ouders of andere bloed- en aanverwanten en door pleegouders. Als dit gebeurt dan geeft de rechtter de zaak voor advies in onderzoek bij de Raad voor de Kinderbescherming, tenzij hij of zij het verzoek afwijst of niet-ontvankelijk verklaart (Doek & Vlaardingerbroek 1993).
- 5 Ontheffing kan worden gelast als de ouder ongeschikt of onmachtig is zijn plicht tot verzorging en opvoeding te vervullen. Deze maatregel wordt in principe alleen uitgesproken wanneer de ouder zich niet tegen de maatregel verzet (uitzonderingen daargelaten). De ontzetting uit de ouderlijke macht of voogdij kan worden uitgesproken bij onwil of onwaardigheid van de ouders, bijvoorbeeld in ernstige gevallen van verwaarlozing of misbruik van het kind. De gevolgen van een ontzetting zijn hetzelfde als bij een ontheffing; de rechtter draagt het gezag op aan een voogdijinstelling en het kind wordt uit huis geplaatst.
- 6 In tabel 1.1 is dat te zien aan de cijfers over de instroom van het aantal pupillen van wie de ouders ontzet of ontheven zijn uit de ouderlijke macht of voogdij. Precieze cijfers over het totaal aantal voogdijpupillen per jaar van wie de ouders de maatregelen van ontzetting of ontheffing opgelegd kregen, ontbreken vanaf 1950.
- 7 In 1988 is de meerderjarigheidsgrens verlaagd van 21 naar 18 jaar. Daarom heb ik de cijfers over de periode 1980-1995 in de tekst, anders dan in de tabellen 1.1 en 1.2, gecorrigeerd voor leeftijd.

- 8 Een voorbeeld hiervan is het werk van Goldstein, Freud & Solnit (1984) waarin wordt gepleit voor een terughoudende manier van overheidsingrijpen in gezinnen vanwege het belang van de autonomie van ouders voor het welbevinden van een kind. Een combinatie en integratie van verschillende theoretische inzichten zien we ook in het werk van andere deskundigen op het gebied van kinderrechten en de justitiële kindbescherming zoals Freeman, Junger-Tas, Van der Laan, Van Montfoort, Van Nijnatten.
- 9 Bij Meyer neigt deze benadering het meest naar complottheorie.
- 10 Het aantal inwoners van Nederland dat in het buitenland is geboren, is de afgelopen decennia sterk toegenomen. In 1960 bedroeg dit aantal 448 duizend, in 1971 606 duizend en in 1990 1,167 miljoen (Prins 1991, blz. 6). Het aantal in Nederland geboren kinderen van wie beide ouders uit het buitenland afkomstig zijn, is hierdoor eveneens sterk gestegen. De laatste jaren zijn van bijna vier van de vijf kinderen uit deze groep de ouders afkomstig uit Suriname, Turkije of Marokko (Prins 1991). In de jaren zestig speelden deze landen nog geen rol en ging het vooral om Indonesië.
- 11 Voor een nadere bespreking van de recente literatuur over jeugdcriminaliteit, zie hoofdstuk 6.
- 12 Ook de socioloog Lipsky (1980, in Engbersen 1990, Soetenhorst-de Savornin Lohman 1990) betoogt dat cliënten van 'street-level bureaucracies' (sociale dienst, arbeidsbureau, politie, Raad voor de Kinderbescherming) geen gelijke behandeling krijgen.
- 13 Andere totaalcijfers zoals die van vóór 1974 heb ik voor het arrondissement Dordrecht niet kunnen vinden.
- 14 Dit gegeven is, net als de gegevens van het Ministerie van Justitie, gebaseerd op het geboorteland van de ouders, niet op de nationaliteit van de pupillen. Van de totale bevolking in de gemeente Dordrecht heeft 7 procent een niet-Nederlandse nationaliteit (Bureau voor Onderzoek en Statistiek van de gemeente Dordrecht, juni 1996). Surinamers, Antillianen en andere migranten die de Nederlandse nationaliteit hebben, worden hier in de categorie Nederlanders geplaatst. Ondanks deze beperking in de definitie van allochtoon kan men in Dordrecht spreken van een oververtegenwoordiging van allochtonen in de justitiële kindbescherming. Maar ook hier is deze oververtegenwoordiging aanzienlijk minder indien men controleert voor sociaal-economisch milieu. Zo bestaat het cliëntenbestand van de Dordtse Sociale Dienst tegenwoordig voor 17 procent uit cliënten met een niet-Nederlandse nationaliteit (vrijwel alle Surinamers en Antillianen niet meegerekend) en heeft 23 procent van de werklozen een niet-Nederlandse nationaliteit (Bureau voor Onderzoek en Statistiek van de gemeente Dordrecht, juli 1996). Indien men het begrip allochtoon baseert op het geboorteland van de ouders en niet alleen op nationaliteit, dan zullen de laatstgenoemde percentages naar alle waarschijnlijkheid groter zijn.
- 15 Waarschijnlijk ook niet heel erg verschillend gezien het feit dat de opleiding van maatschappelijk werkers en regelgeving voor de justitiële kindbescherming landelijk plaatsvindt.
- 16 De dossiers zijn vaak zes centimeter dik. Vijftien tot twintig centimeter komt ook regelmatig voor.
- 17 Sommige pupillen waren gedeeltelijk van Duitse of Belgische afkomst. Vanwege hun huidskleur en culturele gebruiken heb ik deze kinderen in de categorie autochtone Nederlanders geplaatst.

Noten hoofdstuk 2

- 18 Voor die tijd bestonden er al weeshuizen, gestichten en liefdadigheidswerk voor het misdeelde kind.
- 19 Tot de inwerkingtreding van de Pleegkinderenwet in 1953 die het toezicht opdroeg aan de Voogdijraden.
- 20 Professionalisering is het proces waarin een beroep tot een volle dagtaak wordt, waarin het een monopoliepositie verwerft tot het verlenen van bepaalde diensten, de toegankelijkheid van het beroep beperkt wordt door opleiding; er beroepsverenigingen komen ter behartiging van de belangen van de beroepsgroep; de overheid overgaat tot erkenning van gediplomeerde beroepsuitoefenaars en de beroepskring zichzelf een bindende gedragscode oplegt (Brinkgreve, Onland en De Swaan 1979). Maatschappelijk werkers zijn er niet in geslaagd de relatieve autonomie te bereiken van andere professies zoals artsen en advocaten. In theorie is het gebruikelijk om dan van 'beroep' te spreken en niet van 'professie'. Ik gebruik hier toch de term professionalisering in plaats van beroepsvorming omdat dat in kinderbeschermingskringen gebruikelijk is.
- 21 Het aantal vrijwillige toezichthouders in de *gezinsvoogdijsector* was in de periode 1960-1980 bijvoorbeeld gedaald van 8897 naar 474 (Verslag over de jaren 1955 t/m 1960 en verslag 1981/1982 van de Directie Kinderbescherming van het Ministerie van Justitie). Het aantal beroepskrachten steeg van 143 in 1960 (gediplomeerden en ongediplomeerden) naar 677 in 1980.
- 22 De Kler kwam later voor de rechtbank op voor het recht van (alternatieve) hulpverleners om weggelopen jongeren verborgen te houden voor hun ouders en de politie.
- 23 Voor een discussie over de gevolgen van de nieuwe OTS-wetgeving voor de bescherming van jonge kinderen in nood, zie De Savornin Lohman 1997. Op basis van een grondige analyse van de wetgeving concludeert De Savornin Lohman dat bij de herziening van de OTS in 1995 het rechtskarakter van de jeugdbescherming weliswaar is versterkt, maar dat deze herziening geen verbetering heeft gebracht in de mogelijkheden van instanties om op te treden ter bescherming van kinderen in onveilige thuissituaties. Ook Van Nijnatten (1993, blz. 132) vindt dat de juridisering van de 'kinderlijke positie' van de afgelopen decennia de beschermingsfunctie (als voorbeeld noemt hij het familierecht dat het functioneren van de ouderlijke macht controleert) naar de achtergrond heeft geschoven. Kinderen hebben meer zorg nodig dan zij op grond van welke rechten dan ook kunnen claimen. Daarom stelt Van Nijnatten een model van verplichtingen van sterkeren ten opzichte van zwakkeren voor. Mijn weergave van de geschiedenis van de kinderbescherming als een versterking van de positie van jeugdigen tegenover volwassenen (zie verder paragraaf 4) is niet onverenigbaar met de mening van voornoemde auteurs en met het sympathieke voorstel van Van Nijnatten. Het verschil is dat in mijn beschrijving van de geschiedenis van de kinderbescherming juridisering niet alleen wordt opgevat als het formeel juridisch regelen van maatschappelijke verhoudingen maar ook als een bekrachtiging van die verhoudingen.
- 24 Zie de evaluatie-onderzoeken onder oud-pupillen van Clemens Schröner (1952), Alten (1957) en Clemens Schröner, Rijksen en Stolp (1976).

Noten hoofdstuk 3

- 25 De geestelijke verwaarlozing die in een dossier voorkwam werd door de desbetreffende raadsrapporteur gelieerd aan de steeds wisselende verblijfplaats van een moeder en haar baby. In de dossiers waarin de kinderen pedagogisch verwaarloosd werden genoemd, werd vrijwel altijd tevens emotionele kinderverwaarlozing vermeld.
- 26 Deze steekproeven betroffen niet gehele rechtbankdossiers uit één arrondissement zoals in mijn onderzoek, maar alleen de raadsrapporten van *nul- tot en met zevenjarige* kinderen in klachtzaken uit 1979 en 1988, in vijf arrondissementen in Nederland. Klachtzaken betreffen gezinnen die onderzocht worden door de Raad voor de Kinderbescherming naar aanleiding van klachten over de verzorging en opvoeding van kinderen. Zij worden *niet* allemaal afgehandeld door middel van een ondertoezichtstellingsrequest of andere maatregel van kinderscherming. De raadsmedewerker kan de zaak ook af- of doorverwijzen, bijvoorbeeld naar de niet-justitiële hulpverlening.
- 27 De nummers waarnaar verwezen wordt, zijn mijn coderingen. Uit het nummer blijkt de sekse, de etniciteit en de leeftijd van de pupil ten tijde van het onderzoek door de Raad voor de Kinderbescherming; het jaar waarin de maatregel werd opgelegd en het soort maatregel. J=jongen, M=meisje; Nl=Nederlands, Su=Surinaams, In=Indonesisch, Ma=Marokkaans, Tu=Turks, It=Italiaans; 65=1965, 82=1982 enzovoorts; c=civielrechtelijke ondertoezichtstelling, s=strafrechtelijke ondertoezichtstelling, o=onthefing of ontzetting van de ouders uit de ouderlijke macht, tbr=jeugd-terbeschikkingstelling en BB verwijst naar de strafrechtelijke maatregel van plaatsing in een inrichting voor buitengewone behandeling. A betekent dat een maatregel werd afgewezen.
- 28 De namen zijn gefingeerd.
- 29 Gegevens over het gezinsinkomen waren daarom niet altijd in het sociale rapport van de Raad voor de Kinderbescherming te vinden. Soms trof ik die aan in het financiële rapport, geschreven door een andere raadsmedewerker, bijvoorbeeld om de hoogte van de ouderbijdrage vast te kunnen stellen. En soms stonden dergelijke gegevens elders in het dossier vermeld: bijvoorbeeld in gezinsvoogdijrapportages of in rapporten van tehuismedewerkers.
- 30 Hierbij zij vermeld dat men deze ontwikkeling niet mag generaliseren naar de totale kinderschermingspopulatie in Nederland.
- 31 De grotere sterfte werd in dit onderzoek gerelateerd aan de betrokkenheid bij verkeersongevallen tijdens het reizen naar het land van herkomst. Een rol speelde tevens het grotere aantal erfelijke ziektes bij de kinderen doordat de ouders bloedverwanten van elkaar waren. Wiegedood kwam vaker voor bij Turkse zuigelingen, vermoedelijk als gevolg van roken door de ouders.
- 32 De cijfers van Mertens die ik in paragraaf 2 van dit hoofdstuk heb gepresenteerd, wijzen op een lichte toename. De cijfers van de Bureaus Vertrouwensartsen wijzen daarentegen op een afname.

Noten hoofdstuk 4

- 33 Een sociaal probleem is een kwestie die verontrusting teweeg brengt - ook bij mensen die er zelf niet direct ervaring mee hebben - en als een bedreiging van de sociale orde wordt ervaren, waarbij collectieve actie noodzakelijk wordt geacht (vgl. Gordon 1988, blz. 314).
- 34 Tijdens de bespreking van de artikelversie van dit hoofdstuk bevestigde Peter van der Laan dit vermoeden. Hij is onderzoekscoördinator bij het WODC van het Ministerie van Justitie.
- 35 Ook uit het jaarverslag over 1995 van de Landelijke Stichting Buro's Vertrouwensarts inzake Kindermishandeling blijkt verslaving van de ouders weinig voor te komen in de aangemelde gezinnen - drugsverslaving in 2 procent van de gezinnen en ander verslavingsgedrag in 3 procent van de gezinnen.
- 36 Duurzame ontwrichting, dat wil zeggen dat gehuwden elkaar niet meer als echtgenoot aanvaarden, is sinds 1971 de enige echtscheidingsgrond. Tot die tijd kende de wet vier gronden voor echtscheiding: overspel, kwaadwillige verlating, veroordeling tot een lange vrijheidsstraf en mishandeling van de andere echtgenoot. Echtscheiding geschiedde meestal door gebruik te maken van 'de grote leugen', op grond van gefingeerd overspel. Minstens één van de partijen moest juridisch schuldig worden bevonden aan het mislukte huwelijk. Wie schuldig werd bevonden, verloor het recht op alimentatie. Nu is dat niet meer zo. Echtscheiding is juridisch gezien gemakkelijker geworden (Komen 1992).

Noten hoofdstuk 5

- 37 Kempe en Kempe (1978) geloven dat de incidentie van incest is gestegen onder invloed van recente veranderingen op het terrein familie, huwelijk en gezin. Zij noemen verschillende ontwikkelingen die volgens hen wijzen op een toegenomen incidentie van incest: de toegenomen aantallen echtscheidingen (stiefrelaties), geboortebeperkingen en abortussen, alsmede een vrijere moraal ten aanzien van seks tussen gezinsleden die geen bloedverwanten zijn. Schnabel ([1989] 1995) veronderstelt dat de volgende maatschappelijke ontwikkelingen preventief werken: de grotere openheid over seksualiteit, de kleiner wordende gezinnen (minder oudere broers), het verzwakken van de familiebanden (minder contact met ooms, opa's en neven), het minder vanzelfsprekende spreekverbod en de grotere bekendheid van seksueel misbruik. Hij is echter bang dat de omvang van incest niet zal dalen vanwege het toegenomen aantal stiefvaders en stiefvaderfiguren en bizarre opvattingen over vrije seksualiteit in combinatie met het gebruik van roesmiddelen.
- 38 Over dit onderwerp verscheen in 1996 een themanummer van het Maandblad Geestelijke Volksgezondheid. Hierin probeert de psycholoog en psychoanalyticus Wouter Gomperts de tegenstelling tussen beide partijen te overbruggen met de volgende hypothese. De hervonden vroege-jeugdherinneringen, bijvoorbeeld aan incest, zijn door externe bronnen uit het leven van vandaag gesuggereerd, maar de uitzonderlijke ontvankelijkheid voor suggestie van deze cliënten, is veroorzaakt door traumatisering in de kindertijd.
- 39 De lezer zal inmiddels gemerkt hebben dat ik verschillende termen gebruik. Onder incest versta ik seksuele contacten tussen kinderen en familieleden. Dit noem ik ook wel een vorm van seksueel misbruik, maar dit hoofdstuk is gericht op de

incestproblematiek. In de oudere incestdossiers werd door kinderbeschermers meestal het begrip ontucht gebruikt en in mindere mate gesproken van onzedelijke handelingen, betasting, homofilie (met een minderjarig zontje) of pedofilie. In de recente dossiers gebruiken kinderbeschermers de termen incest, seksueel misbruik of seksuele kindermishandeling.

- 40 Hierin ontbreekt een geval van seksueel misbruik van een meisje van acht jaar door haar gezinshuisvader. De dader had eveneens 'smerige' foto's van het meisje gemaakt. Tevens ontbreekt een casus uit 1986 van een zestienjarig Marokkaans meisje, dat wegliep van huis omdat ze door haar vader fysiek werd mishandeld en niet meer naar school mocht. Er was meer gebeurd tussen vader en dochter, maar wat precies wilde het meisje uit angst voor haar vader niet in haar dossier hebben.
- 41 Meyers schreef in 1954 in een artikel over seksuele misdadigheid dat castratie herhaaldelijk toegepast wordt bij pedofielen.
- 42 Net als Van Stolk dertig jaar later typeert Van der Kwast de daders als 'kind met de kinderen'.

Noten hoofdstuk 6

- 43 De belangrijkste elementen die het individu binden aan de samenleving zijn volgens Hirschi attachment, commitment, beliefs en involvement. Attachment verwijst naar de kwaliteit van de binding die men heeft met andere mensen, zoals ouders, leraren, vrienden. Commitment verwijst naar de betrokkenheid en investeringen van mensen in de conventionele samenleving, bijvoorbeeld op het gebied van het onderwijs en de arbeidsmarkt. Involvement verwijst naar de mate waarin iemand participeert in conventionele systemen en beliefs naar iemands opvattingen over goed en kwaad.
- 44 In een nieuwe studie introduceren Gottfredson en Hirschi zelfcontrole als een belangrijk controlemechanisme, naast sociale controle en natuurlijke controle of temperament (Gottfredson & Hirschi 1990, in: Junger c.s. 1995).
- 45 Op basis van haar verklarende model heeft Junger-Tas in haar rapporten *Jeugd en Gezin I en II* een gericht samenhangend preventiebeleid ontwikkeld.
- 46 Kapteyn verklaart dit verschil tussen de generaties buitenstaanders als volgt: 'Gevestigden zijn gewend hun handen doorgaans thuis te houden en verwachten als vanzelf dat anderen dit ook doen, en als dit niet gebeurt willen zij het niet weten of worden zij verontwaardigd en boos. Buitenstaanders van hun kant worden door wat de argeloosheid of beter de beschavingsblindheid van de gevestigden genoemd kan worden verrast en soms juist daardoor aangetrokken. Sommigen van hen bezwijken voor deze verleiding, en terwijl het vaderlijk gezag van vroeger wijkt is vooral in de jonge jaren het nieuwe gezag op school, op het werk en binnen de vele publieke ruimtes - in letterlijke en overdrachtelijke zin - te ingehouden om gehoor te vinden. Op die manier beschamen zij in zekere zin 'het goede vertrouwen' van gevestigden, dat vervolgens wijkt voor woede en verontwaardiging die op hun beurt weer de verontwaardiging van de buitenstaanders wekken. Dit culturele misverstand komt het sterkst tot uitdrukking in de tweede generatie. Daarna is van beide kanten de les geleerd en zullen na meer of minder tragische problemen de eisen van zelfcontrole sterker worden gearticuleerd en beter worden aangeleerd, zodat na de

eerdere stijging het geweldsniveau en de criminaliteit die daarmee samenhangt zich stabiliseert en gaat dalen' (Kapteyn 1991, blz. 130, in: Franke e.a. (red.) 1991).

- 47 De zeer sterke toename vanaf het begin van de jaren tachtig van het percentage meisjes dat verdacht wordt van geweldsdelicten in Nederland lijkt hiermee in tegenspraak, ook al stelt hun aandeel absoluut gezien vergeleken met jongens nog steeds weinig voor.
- 48 Als we de 24 onderzochte zwaardere maatregeldossiers in de beschrijvende statistiek betrekken, dan verschillen de genoemde percentages in deze paragraaf niet noemenswaard. Jeugdcriminaliteit kwam voor in 90 van het totale aantal door mij onderzochte Dordtse dossiers (N=206).
- 49 Vgl. de herinneringen van Jan Leijten (1993), voormalig advocaat-generaal bij de Hoge Raad der Nederlanden: 'Ik was nog maar kort advocaat toen ik - zo ging dat vroeger [jaren vijftig of zestig, MK] - als raadsman moest optreden van alle kinderen, die op die dag wegens een strafrechtelijk vergrijp voor de kinderrechter, verkleed als strafrechter, moesten komen. Dat optreden diende, naar men mij uitdrukkelijk had voorgehouden, vooral uit zwijgend toezien en instemmend knikken te bestaan. (...) Een van de kinderen had van het kroketje dat zijn wat meer ondernemende makker wederrechtelijk aan de muur had onttrokken, een hapje mogen nemen. Hij stond terecht wegens opzettelijke heling: ten geschenke aannemen van een goed dat van misdrijf afkomstig is. Overeenkomstig het advies van de raad voor de kinderbescherming, maar in afwijking van de eis van het openbaar ministerie en het pleidooi van de raadsman legde de kinderrechter deze delinkwent de (bijkomende) maatregel van ondertoezichtstelling op. (...)'
- 50 Moeilijkheid hierbij is de onduidelijkheid van het begrip zelfcontrole, waar Wilterdink (1998) op wijst. Het begrip is vaag en niet precies gedefinieerd. Delictgedrag wordt geïnterpreteerd als een teken van geringe zelfcontrole. Maar bij sommige mensen, succesvolle bankovervallers bijvoorbeeld, leidt meer zelfcontrole niet tot een vermindering maar juist tot een vermeerdering van delinquent gedrag.

Noot hoofdstuk 7

- 51 De stelling dat dit hulpaanbod vanaf de jaren tachtig sterk is gereduceerd, is overigens niet met cijfers te onderbouwen.

